

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Ústav translatologie

Bakalářská práce

Barbora Pavelková

Komentovaný překlad: Learning to Live Together (In: Philippe Legrain: Immigrants: Your Country Needs Them. Abacus: Londýn 2009, s. 257-261, 264-269, 272-283)

Commented translation: Learning to Live Together (In: Philippe Legrain: Immigrants: Your Country Needs Them. Abacus: London 2009, pp. 257-261, 264-269, 272-283)

Praha, 2010

vedoucí práce: Mgr. Naděžda Abdallaová

Poděkování

Ráda bych poděkovala Naděždě Abdallaové, vedoucí mé bakalářské práce, za podnětné a inspirativní vedení.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Plzni dne 5. 5. 2010

podpis

A handwritten signature in black ink, consisting of a stylized 'P' followed by a long, sweeping diagonal stroke.

Anotace

Cílem této práce je přeložit úryvek z knihy Philippa Legrain *Immigrants: Your Country Needs Them* a překlad okomentovat. Komentář se skládá ze čtyř částí. První část obsahuje překladatelskou analýzu, která sestává z analýzy vně- a vnitrotextových faktorů a popisuje specifické vlastnosti výchozího textu. Druhá část je věnována typologii překladatelských problémů, která popisuje problémy jazykové a kulturní neekvivalence a obhajuje překladatelská řešení. Ve třetí části je nastíněna typologie posunů, ke kterým při překladu došlo, a komentář je uzavřen popisem překladatelské metody.

Klíčová slova: překlad, překladatelská analýza, překladatelský problém, překladatelský posun, překladatelská metoda, gramatika, syntax, lexikum, stylistika, kulturní neekvivalence

The aim of this thesis is to provide a translation of a section from Philippe Legrain's *Immigrants: Your Country Needs Them* and a commentary of the translation. The commentary contains four parts. The first part is a translation analysis, which consists of an analysis of extratextual and intratextual factors and describes the specific qualities of the source text. The second part provides a typology of translation problems, describing linguistic and cultural non-equivalence and defending the translator's solutions. The third part is a typology of shifts occurring in the translation. The commentary is concluded by the description of the translation method.

Key words: translation, translation analysis, translation problem, translation shift, translation method, grammar, syntax, lexis, stylistics, cultural non-equivalence

Obsah

1 Úvod.....	6
2 Vlastní překlad	7
Učíme se žít spolu.....	7
Modely integrace	7
Protržená hráz	10
Základní hodnoty?	14
Kanadský model	19
3 Překladatelská analýza	23
3.1 vnětextové faktory	23
3.1.1 odesílatel	23
3.1.2 funkce textu.....	23
3.1.3 adresát	24
3.1.4 médium, místo, čas	24
3.2 vnitrotextové faktory.....	24
3.2.1 téma, obsah	24
3.2.2 výstavba textu	25
3.2.3 styl.....	25
3.2.4 gramatika, syntax	25
3.2.5 lexikum	26
3.2.6 figury a tropy	28
4 Typologie překladatelských problémů.....	29
4.1 úvod	29
4.2 gramatika, syntax	29
4.3 lexikum, metafora, idiomatika.....	31
4.4 stylistická neekvivalence	32
4.5 kulturní neekvivalence	33
4.5.1 reálie.....	33
4.5.2 názvy institucí, vlastní jména, přechylování.....	35
4.5.3 my a oni	36
5 Typologie posunů	37
5.1 konkrétní – obecné.....	37
5.2 expresivní – neutrální.....	37
5.3 tématická struktura vět.....	38
6 Metoda překladu	40
7 Závěr	41
Seznam použité literatury	42
Příloha – text originálu	44

1 Úvod

Pro svůj bakalářský překlad jsem si vybrala úryvek z knihy *Immigrants: Your Country Needs Them* autora Philippa Legrain z roku 2009. Kniha je obhajobou otevřených hranic, kulturní snášenlivosti a (relativně) volného pohybu občanů všech zemí. Autor svoje argumenty podkládá ekonomickými statistikami, na nichž chce ukázat blahodárný vliv liberálních imigračních zákonů na hospodářský růst společnosti. Díky svému ekonomickému zaměření a autorově snaze vystavět svoji teorii na změřitelných a „racionálních“ údajích má kniha potenciál oslovit i čtenáře, pro nějž je hospodářský růst důležitější než růst kulturní.

Legrain se v jednotlivých kapitolách zabývá otázkou migrace kvalifikovaných i nekvalifikovaných jedinců a jejího dopadu na nové domovy přistěhovalců i na země, odkud odešli. Zamýšlí nad tím, co to je národní identita, jak fungují kosmopolitní společnosti a jak spolu koexistují spoluobčané s různými kulturními kořeny. Zdrojovým textem překladu je část kapitoly nazvané *Learning to Live Together*, která se zabývá integrací přistěhovalců do společnosti.

V úvodu své knihy (Legrain 2009: 5) autor zmiňuje, že ji začal psát v době, kdy byla Velká Británie a celý svět v čerstvém šoku z londýnských teroristických útoků z roku 2005 a kdy se opět rozhořela debata o přistěhovalectví. Imigrace je velmi aktuálním společenským tématem i dnes, a to nejen v západní Evropě a v Severní Americe, ale i v Česku, kam každým rokem proudí za prací stále více cizinců. Domnívám se, že překlad tohoto textu by mohl být pro současného českého čtenáře přínosný tím, že by mu pomohl se zorientovat v měnící se české společnosti a přijmout její novou tvář.

Práce je strukturovaná následovně: po vlastním překladu následuje překladatelská analýza, která rozebírá vnětextové a vnitrotextové faktory textu (volně inspirované modelem Christiane Nord) a popisuje specifické vlastnosti textu ve srovnání s jinými anglicky psanými texty. Dále tato práce obsahuje typologii překladatelských problémů, kde jsou okomentovány problémy převodu na rovině gramatické, lexikální, stylistické a kulturní. Poté práce pokračuje typologií posunů a uzavřena je popisem překladatelské metody, jež vychází z překladatelské analýzy.

2 Vlastní překlad

Učíme se žít spolu

Modely integrace

At' už se země s imigrací potýká jakýmkoliv způsobem, integrace je vždy dvousměrný proces. Pokud jsou imigranti ochotni se přizpůsobit místním zvykům, musí být i původní obyvatelé ochotni se k nim chovat jako k místním. V případě, že je společnost rasistická, nebo i jen lhostejná, i sebelepší vůle neumožní přistěhovalcům se do ní začlenit. Na druhou stranu, i když jsou imigranti do společnosti přijímáni bez toho, aby by byli nuceni se přizpůsobit, musí být ochotni se podílet na jejím chodu. Pokud se přistěhovalci záměrně straní, nedokáže je úspěšně integrovat ani ta nejliberálnější společnost. Odpovědnost leží na obou stranách.

Integrace je rovněž dynamický proces, který je někdy funkční, a někdy se naopak pohybuje v začarovaném kruhu. Pokud společnost s otevřenou náručí vítá přistěhovalce, kteří rádi přijmou její zvyky, může se postupně rozrůznit, aniž by v ní vznikly spory. Příkladem je Kanada, o níž podrobněji pojednám na konci této kapitoly. Pro snášenlivou a rozmanitou společnost je jednodušší rychleji přijmout nejen ty, co se snaží zapadnout, ale i ty, co se rozhodnou pro odlišnost. Stejně jako většina lidí narozených v bohatých zemích si děti přistěhovalců chtějí zvolit svoji vlastní identitu: některé chtějí zdůraznit svoje kulturní kořeny, jiné chtějí splynout se společností, v níž žijí, další se jednoduše definují jako svébytní jedinci, zatímco většina z nich raději v různých situacích zdůrazňuje různé stránky svých překrývajících se identit. Kromě toho ale také chtějí, aby je přijali další členové společnosti a aby měly stejné příležitosti jako oni. Nalézt rovnováhu mezi svým původem, svou jedinečností a touhou přináležet je pro děti přistěhovalců snazší ve společnostech, kde již existuje a je tolerována široká škála přijatelných způsobů života. Toto funguje i opačně; rozmanitá a snášenlivá společnost jednodušeji přijímá skutečnost, že se děti imigrantů mohou lišit a zároveň být její součástí. Své rozmanitosti si cení například Londýn. Jedním z jeho obyvatel je i můj homosexuální muslimský kamarád, který se v Británii narodil, pracuje tam jako lékař a bez problémů dělí svůj čas mezi návštěvami gay klubů, modlitbou v mešitě a zaměstnáním v britském státním zdravotnictví.

Nicméně pokud se přistěhovalci, kteří se snaží přizpůsobit, na počátku setkají s odmítnutím, může v jejich dětech na oplátku vyklíčit nevole, či dokonce nepřátelství. A to i tehdy, když k nim společnost po nějaké době zaujme přívětivější postoj. Stejně tak jestliže se imigranti nechtějí nebo i nemohou začlenit, hrozí, že k nim budou původní obyvatelé nepřátelští, což u jejich dětí (které by se jinak rády adaptovaly) vzbudí pocit vyloučení. V obou případech to může vést starousedlíky k závěru, že přistěhovalci a jejich děti jsou banda nevděčníků, jež se vůbec nesnaží přizpůsobit, a tak na ně zaútočí, vyloučí je na okraj společnosti nebo zavedou přísnější imigrační kvóty, čímž spustí další kolo zášti a neporozumění. K tomu často docházelo v mnoha evropských zemích, jež sváděly boj s integrací ne-bílých, často muslimských imigrantů, které v 50. a 60. letech minulého století najaly na práci.

Evropská zkušenost s imigrací po druhé světové válce byla často bolestná, protože přistěhovalci o svých nových domovech věděli velmi málo, neměli žádné asimilační vzory a byli vrženi do zemí, které se nepovažovaly za přistěhovalecké a kterým trvalo dlouho, než (často se skřípěním zubů) akceptovaly, že nově příchozí už v jejich zemi zůstanou. Kupříkladu v 60. letech přišlo mnoho přistěhovalců pracovat do nyní zavřených textilních továren v Oldhamu na severozápadě Anglie. Pocházeli z odlehlých venkovských oblastí Bangladéše a Pákistánu, neuměli anglicky, přinesli si s sebou svůj feudalismus – a čekalo se, že se nakonec vrátí do své domoviny. V roce 2001 ve městě vypukly násilné střety mezi bílými a Asiaty.

Turečtí přistěhovalci byli v Německu považováni za dočasné gastarbeitery (kterými také zpočátku byli), a proto obyvatelům této země trvalo neobyčejně dlouho, než zjistili, že pro ně ve svém středu musí najít místo. Chovali se k nim jako k cizincům stojícím mimo společnost, kteří mají méně sociálních práv. Dokonce i jejich děti, které se narodily a vyrostly v Německu, měly malou šanci stát se německými občany. Jak se asi musely cítit, když v devadesátých letech přijelo z bývalých zemí Sovětského svazu do Německa 1,5 milionu lidí, kteří sice měli německé předky, ale historicky je s Německem pojilo velmi málo, a okamžitě jim bylo uděleno občanství. Nepřekvapuje, že němečtí Turci tíhli (a byli donuceni) k životu v uzavřených komunitách, kde se scházeli, nakupovali a modlili, četli svoje vlastní noviny v turečtině a v televizi se dívali na svoje vlastní satelitní programy. Nicméně časy se mění, třebaže pomalu. Od roku 2000 platí nový zákon, podle kterého mají děti cizinců narozené v Německu automatické právo na německé občanství, za podmínky, že se jeden rodič zdržuje v zemi legálně alespoň po dobu osmi let. Další zákon, tentokrát z roku 2005, umožňuje vládě vyvinout větší úsilí v oblasti kulturní integrace přistěhovalců – z veřejných

peněz se financují kurzy němčiny či německé historie. Přesto většina Němců stále vidí místní obyvatele tureckého původu jako cizince a obě skupiny obyvatel žijí převážně odděleně.

Francie se vydala zcela jinou cestou. Už dlouho je imigrační zemí, která se snažila integrovat poválečné přistěhovalce ze severní Afriky stejně jako předtím přistěhovalce z Itálie a Španělska – každý, kdo mluví francouzsky, přijme za vlastní francouzskou kulturu a sdílí republikánské hodnoty, se může stát Francouzem. Přistěhovalci se snadno mohou stát francouzskými občany a požívat plných politických a sociálních práv (kdokoliv se ve Francii narodil, skutečně automaticky získal občanství), ale musí se „přizpůsobit“ francouzským obyčejům a hodit svoje kulturní dědictví přes palubu. Francie neuznává etnické nebo kulturní odlišnosti svých občanů – jsou prostě a jednoduše Francouzi. Teoreticky je tedy možné, aby se cizinec stal plnoprávným členem francouzské společnosti, ale všechno přizpůsobování leží na něm. Země má dokonce oficiální Vrchní radu pro integraci, která má zajistit, že proces asimilace opravdu proběhne.

Francie si ale neuvědomila, že ačkoliv se přistěhovalci snažili přizpůsobit, společnost je jako Francouze nepřijala, kupříkladu kvůli jejich barvě pleti. Takové odmítnutí pak vyprovokovalo snahu imigrantů svoji odlišnost ještě zdůraznit a celý problém se zhoršil. Nepokoje na konci roku 2005 upozornily na to, že mnoho ne-bílých je diskriminováno a stále se cítí vyloučeno ze společnosti, přestože jsou francouzskými občany. „Pronásledují tě, otravují tě, furt tě jenom uráží, tady kontrola občanek, za rohem kontrola skútru...nadávaj ti do negrů,“ říká o státní policii sedmnáctiletý Karim ze severoparižského předměstí Sevan. Když se jeho kamaráda (který neuvedl ani svoje křestní jméno) zeptali, zda se cítí být Francouzem, řekl: „My nesnášíme Francii a Francie nesnáší nás. Nevím, co jsem. Tady doma nejsem, babi mám v Alžírsku. Ale v každém případě na nás Francie jenom sere. Jsme jako vztekli psi, rozumíš? Koušem do všeho, co vidíme.“ Nejde jen o vzpouru náctiletých. Studie Institutu Montaigne, nezávislého think-tanku, ukázala, že při zaslání totožných životopisů potenciálním zaměstnavatelům obdržel ten s „tradičním“ francouzským jménem pětikrát více odpovědí, než když se použilo jméno arabské. Etnické menšiny jsou jen řídce zastoupeny mezi vedoucími manažery, soudci, státními zaměstnanci, novináři a politiky na nejvyšší úrovni. Podle Azize Senniho, podnikatele původem z Maroka a autora knihy *Sociální výťah se rozbil, vzal jsem to po schodech*, za násilím a frustrací stojí obecně rozšířená segregace. „Nemůžeme navždy držet celou skupinu francouzského obyvatelstva v tomto uzavřeném kruhu beznaděje,“ tvrdí. Svojí snahou vymazat kulturní rozdíly, která ale není vyvažovaná proklamovanou rovností a národní soudržností, si francouzský asimilační model vybírá

těžkou daň na osobní svobodě. Francouzská homogenizace typu „jedna velikost pro všechny“ se nezdá být ani žádoucí, ani dosažitelná.

Spojené státy si tradičně zvolily třetí způsob – systém „tavícího kotlíku“, který počítá s tím, že se obě strany něčeho vzdají a na oplátku za to něco dostanou. Přistěhovalci musí přísahat věrnost Spojeným státům a přihlásit se k hodnotám ztělesněným Deklarací nezávislosti a americkou ústavou, ale nevyžaduje se, aby přijali jakékoliv specifické kulturní zvyky, ať už anglo-protestantské nebo jiné. V průběhu času se americká kultura mění a obohacuje s každým přílivem nových imigrantů, kteří se volně přizpůsobují americkým obyčejům a zároveň si mohou ponechat něco ze svého kulturního dědictví. Irští Američané drží Sv. Patrika, mexičtí Američané slaví 5. května Fiestu, korejští Američané sledují televizi v korejštině. Doposud fungoval tento systém výborně. Nicméně americké pozitivně-diskriminační zákony, které upřednostňují příslušníky menšin, přispívají ke stoupající svárlivosti mezi jednotlivými skupinami obyvatel, jež prosazují svoje práva. Stepan Kerkyasharian, který stojí v čele sydneyjské Komise pro vztahy mezi komunitami Nového jižního Walesu, podotýká: „Zvláštní zákony dávající zvláštní privilegia zvláštním lidem nutí občany právně závaznými předpisy či doporučeními, aby se vědomě rozhodli, zda patří ke většině, nebo chtějí patřit k identifikované menšině a požívat jejích privilegií a zároveň se vzdát privilegií většiny. Je to recept na katastrofu.“ V praxi tedy Američané stáčí kurs k multikulturalismu, a to k jeho svárlivé variantě.

Protržená hráz

V Nizozemsku je multikulturní způsob života přítomen již po staletí, ale v posledních letech začínají vát větry jiným směrem. V Haagu, klidném sídle nizozemské vlády, jsem se u kávy sešel s Chrisem Huinderem, členem nizozemského Institutu pro multikulturní vývoj – Fóra, jenž je dotované z vládních peněz, ale přesto nezávislé. Huinder mi popsal, jak jeho země dlouho uznávala kulturní a náboženské rozdíly svých obyvatel:

Nizozemská společnost je už stovky let společností menšin (hugenotů, Belgičanů, Němců) a lidí různých náboženských přesvědčení (katolíků, protestantů, židů). Tak jsme si vytvořili takzvaný piliřový systém – každá skupina obyvatel měla svoje kostely, školy, dokonce i fotbalové kluby. Společnost byla rozdělená, ale rozdíly mezi sebou jsme tolerovali a všichni jsme byli Nizozemci.

Když přišli v 60. a 70. letech z našich bývalých kolonií přistěhovalci s rozdílným chováním, zvyky a barvou pleti, zkusili jsme použít stejný postup jako u jiných menšin – dali jsme jim jejich vlastní instituce, které byly placené ze státní kasy. Ale v 80. letech přišla krize, s níž mnoho z nich přišlo o práci, a rovněž se ztenčily vládní dotace. Na počátku 90. let jsme zjistili, že se odehrává mnoho věcí, které nemůžeme akceptovat, například nucená manželství.

Ve volební kampani v roce 2002 se do pocitů nizozemských voličů střelil otevřeně vystupující politik a homosexuál Pim Fortuyn, který hlasitě zlořečil přistěhovalce a islám. Jeho argumentem bylo, že Maročané a Turci, kteří žijí v Nizozemsku, se uzavírají do svého vlastního ne-nizozemského světa – žijí v oddělených komunitách, sledují tureckou a marockou televizi, pohrdají „západními“ hodnotami, například rovností žen a mužů. Těsně před volbami byl Fortuyn zavražděn bílým extremistou, který prohlásil, že chtěl svým jednáním zastavit politikovu snahu udělat z muslimů obětní beránky společnosti.

Pravý chaos ovšem v Nizozemsku nastal poté, co byl v listopadu 2004 zavražděn slavný filmař Theo Van Gogh. Na amsterodamské ulici ho ubodal v Nizozemsku narozený islámský extremistu Mohammed Bouyeri, jenž považoval jeden z Van Goghových filmů za rouhavý vůči islámu. Vražda Van Gogha okamžitě posloužila konzervativní nizozemské ministryni pro integraci a imigraci Ritě Verdonk, která ještě téhož večera vystoupila na bouřlivé amsterodamské demonstraci a bez obalu označila režisérovu vraždu za problém integrace: „Zašlo to až sem, a dál to nedovolíme.“ Při následných útocích ve stylu „oko za oko, zub za zub“ bylo v Holandsku vypáleno přes dvacet náboženských škol, mešit a kostelů. Protrhla se hráz a vypadalo to, že podporu multikulturalismu smetla voda.

„Pravice a střed tvrdí, že se přistěhovalci musí asimilovat, přijmout naše způsoby,“ vysvětluje Chris Huinder. „Nizozemská kultura musí mít hlavní slovo a je nutné, aby nově příchozí odložili svoje zpátečnické zvyky.“ Ne každý s tímto ovšem souhlasí.

Podle liberálů a levice je integrace dvojsměrný proces. Měly by existovat dva pilíře, nizozemský a muslimský. Muslimové by měli dostat vlastní instituce. Koneckonců, pokud je někdo činný ve své vlastní komunitě, může být činný i v nizozemské společnosti a fungovat jako most mezi nimi. Muslimům by se mělo dovolit nosit šátky nebo mít vlastní mešity, přesto ale musí dodržovat nizozemské zákony, což znamená uznávání práv žen, žádná nucená manželství, žádné krevní msty. Vidíme to takhle: „Máte právo být Maročanem, ale uvědomte si prosím, že jste Maročan v nizozemské

společnosti s nizozemskými zákony a hodnotami. Ve výsledku musíte přijmout, že žijete v Nizozemsku. Pokud ne, máte možnost vrátit se zpět.

V současné době hlasy volající po asimilaci přistěhovalců přehlušují liberálnější názory. Existuje však nebezpečí, že Nizozemci vylijí vaničku i s dítětem. Podle Eduarda Nazarskiho, ředitele Nizozemské rady pro uprchlíky, sice není holandský model dokonalý, ale je mnohem úspěšnější, než si současná vláda myslí. Podotýká, že „v roce 1998 byl přijat nový zákon, který označuje integraci za dvojsměrný proces a ukládá přistěhovalcům povinnost snažit se začlenit do společnosti a být dobrými občany.“

V roce 2002 politici již předpokládali, že se tím vyřeší všechny problémy. Jsou poněkud netrpěliví. Jak ukázal Pim Fortuyn, problémy tady samozřejmě jsou. Lidé jsou nespokojení a neklidní. Měli pocit, že vláda nechápe, jak těžké je žít v komunitě, kde je 60 % členů nově příchozích. Vláda navíc přišla o důvěru veřejnosti tím, že každý rok slibovala snížení počtu žadatelů o azyl, což ale nikdy neudělala. Navíc i když se počet azylantů omezil, Turci a Maročané sem stále mohli volně přicházet díky vízům za účelem sloučení rodiny – a veřejnost nerozlišuje mezi cizinci, žadateli o azyl, legálními přistěhovalci, ilegálními přistěhovalci a jinými.

Nicméně nizozemská xenofobie se na problémech země podílí stejnou měrou jako odlišné způsoby imigrantů. „To, čemu se říkalo nizozemská snášenlivost, byla vlastně lhostejnost,“ říká Nazarski. „Pokud přistěhovalci jenom pracovali a nepůsobili mnoho problémů, bylo možné je prostě ignorovat.“ Ačkoliv tvrdili, že jsou multikulturní a různé kultury ve své společnosti snášejí, chovali se nakonec Nizozemci k imigrantům stejně jako Němci – brali je jako dočasné hosty, kteří stojí mimo většinovou společnost.

Hikmat Mahawat Khan je muslim narozený v Surinamu, bývalé nizozemské kolonii, a vedoucí liberální islámské organizace Ulamon a umírněné Islámské kontaktní skupiny, jež radí nizozemské vládě. Khan přiznává, že by se muslimové měli změnit, ale trvá na tom, že k tomu samému musí dojít i v nizozemské společnosti. „Lidé věřili, že žili v ideální, velmi snášenlivé multikulturní společnosti,“ vysvětluje Khan.

Skryté napětí však nyní vystoupalo na povrch. Led je tenčí, než jsme si mysleli – prolomil se při první zkoušce. Lidé, a dokonce i politici s vámi stále jednají, jako kdybyste byl jenom dočasný host. Jakýsi politik jednou řekl: „Muslimové by neměli

požadovat mnoho práv. Kdybych odešel do Saúdské Arábie, také bych si nedovolil chtít volno na Velikonoce.“ Tady jde však úplně o něco jiného, já v této zemi nejsem „expatriot“.

Druhé a třetí generace se zde narodily. Znají jenom Holandsko, a přesto od nich bílí Nizozemci očekávají, že přijmou způsoby a zvyky z dob, kdy tu žili jenom bílí. Holandsko se ale změnilo, ať se vám to líbí nebo ne. Ted' patří všem rasám. Pokud bílí Nizozemci muslimy nepřijímají, vzniká frustrace a zášť, což vyprovokovává protireakci, která vede bílé k tomu, aby si přisadili: „My jsme vám to říkali.“ Je to příběh vejce a slepice. Obě strany se musí usmířit a připustit, že je třeba změny. Vláda by v tomhle měla hrát řídicí roli, a ne tuto otázku využívat pro své politikaření.

Nizozemská vláda vyžaduje, aby se přistěhovalci přizpůsobili nizozemským obyčejům. Musí se naučit nizozemsky (mnoho z nich místo toho mluví anglicky), rozloučit se s určitými aspekty své kultury a s některými zvyky, jinak se oblékat. Dokonce i liberální, nepředpojatý člověk jako Eduard Nazarski přiznává, že se cítí poražen, když vidí ženu se závojem. Zeptal jsem se ho, zda ho více šokuje žena v závoji, nebo žena, která na sobě nemá téměř nic. „Nejsem úplně smířený s tím, že některé ženy nosí závoj. Nemůžete s nimi komunikovat, není tam žádný kontakt. Rovněž je to znepokojující, protože jde o symbol protestu a odporu. Závoj říká: toto je identita, kterou se hodlám prezentovat. Mnoho muslimských dívek chce nosit šátek, aby daly najevo své historické kořeny. Prakticky tím sdělují: „Vy Nizozemci jste jasně ukázali, že nás nemáte rádi, takže my vás tímto odmítáme.““

Nazarski souhlasí s tím, že by se přistěhovalci měli naučit nizozemsky, pracovat, uvědomovat si nizozemské normy a hodnoty a praktikovat je. Nicméně tvrdí, že se vláda mylí v tom, že existuje jenom jedna nizozemská kultura, kterou imigranti mohou přijmout. „Vláda si představuje, že všichni Nizozemci mají stejné cíle, že sdílejí stejnou identitu a kulturu,“ dodává. Objevily se návrhy, že by měl být stanoven určitý historický a literární kánon, který by všichni měli znát. Nizozemská společnost už taková ale není. Lidé si svoji kulturu vybírají a mají přátele ze všech koutů světa. Podle Nazarskiho Nizozemci rovněž nespravedlivě orientují svoje obavy ze změn na cizince: „Lidé se cítí nesví z těch velmi rychlých změn ve společnosti. Sousedství už nejsou sousedstvími, lidé svoje sousedy neznají. Kulturní rozdíly se prohlubují. Už to není takové, jaké to bývalo, máme tu nostalgii po padesátých letech. Všechnu svoji úzkost spojenou s těmito věcmi směřují lidé na cizince.“ Nazarski se obává, že přehnaná reakce Nizozemců na multikulturalismus s sebou nese riziko opakování chyb z minulosti. „Vláda nezvládla připravit obyvatele na to, že mezi nás přijdou noví lidé. Premiér

si myslí, že můžeme uzavřít hranice, to ale nejde. Domnívá se, že břímh asimilace leží na jednotlivci, nikoliv na společnosti. My ale nesmíme udělat tu samou chybu, jakou jsme udělali v případě gastarbeiterů. Měli bychom se snažit, aby se tu nově příchozí cítili dobře a musíme je integrovat.“

Základní hodnoty?

Přistěhovalci byli odjakživa nuceni se přizpůsobit místním obyčejům. Ale jakým? Před padesáti lety by si pod základními společenskými normami mnozí představili tradiční morální principy a zásady slušného chování. Šťastné (či méně šťastné) rodiny, kde táta pracuje, máma je doma a poslušné děti nosí ze školy jedničky, byly považované za dobré. Rozvody, neúplné rodiny, pracující matky, nesezdané páry a nezávislí teenageři byli špatní. Homosexuálové? Fuj! Křesťanství bylo dobré, židovství a ateismus méně dobré, ale tolerované. Časy se, díkybohu, změnily. Od společenského konformismu v osobním životě se kyvadlo prudce zhouplo k něčemu, co kritici nazývají „přebujelým individualismem“ a co by příznivci pojali asi jako „dělej si, co chceš“. Představa, že by se lidé měli přizpůsobit jednotnému způsobu chování a myšlení nebo že by měli sdílet stejné hodnoty, je čím dál víc odmítána. Ačkoliv je tu hlasitá menšina, která nesouhlasí, společnost zhruba akceptuje různorodost rodinných hodnot a diskriminaci na základě pohlaví, rasy nebo sexuální orientace staví mimo zákon. V současné době je společnost prostorným svatostánkem, do nějž se pohodlně vejdu jeptišky i sexuálně osvobozené ženy, heterosexuálové, homosexuálové, bisexuálové a transsexuálové, otcové na rodičovské dovolené a matky s kariérou, marxisté i extrémní liberálové, eko-aktivisté i velká zvířata z nadnárodních korporací, lidé, kteří považují západní civilizaci za to pravé ořechové, i ti, pro které je původem všeho zla. A všichni spolu bez problémů vegetují. I když nikdo nepopírá, že pro mírumilovné soužití je třeba, aby lidé měli něco společného, nebývá pro většinu outsiderů příliš obtížné dodržovat zbývající morální normy – např. běžná, všeobecná pravidla toho, co je dobré a co špatné.

Ještě ošemetnější je otázka ohledně toho, co by taková společná kultura mohla obsahovat. Většinou je žádoucí jednotný jazyk, ale není nezbytný – Kanada a Belgie mají dva, Švýcarsko čtyři. Přesto je v zájmu přistěhovalců i společnosti, aby se nově příchozí místní jazyk naučili. Zároveň však neexistuje žádný důvod proto, aby se vzdali svého vlastního jazyka. Snahy vnutit imigrantům pocit, že s domorodci sdílejí stejnou historii, jsou buď směšné (maročtí přistěhovalci stěží prošli stejnými dějinami jako Nizozemci) nebo velmi

sporné (Francie svoji koloniální historii vnímá jinak, než obyvatelé jejích bývalých kolonií v severní Africe). Slibnější je všechny poučit o společných institucích, které k sobě vážou všechny členy společnosti: státní systém, systémy zdravotní a sociální péče, vzdělávací systém, zákony dané země obecně. Pokud by např. pro získání občanství bylo nutné složit zkoušku z jazyka a z „občanské výchovy“, mohlo by to přistěhovalce přimět k tomu, aby si tyto znalosti osvojili. V takovém případě by se ovšem tyto základní požadavky na občanství měly vštěpovat dětem na všech školách. Jestliže si myslíme, že imigranti nemohou volit bez toho, že by znali náš státní systém, mělo by to samé bezpochyby platit i pro původní obyvatele. Nicméně v praxi mají vlády tendenci to trochu přehánět. Nový test „britskosti“ je oprávněně zesměšňován, nizozemská vláda pro nové přistěhovalce zavedla povinné kurzy jazyka a kultury, Američané plánují zahrnout důkladné testování jazykových a kulturních znalostí do seznamu podmínek nutných pro získání občanství.

„Názor, že zde máme určitý jedinečný způsob života, se kterým se všichni imigranti musí ztotožnit, předpokládá, že „britskost“ je zakonzervovaná věc, která se nemění. Naopak – vždy šlo o vyvíjející se proces, historický příběh, v němž hrajeme všichni svoji roli,“ argumentuje Sarfraz Manzoor, novinář z britského nedělníku The Observer.

Před padesáti lety by „náš způsob života“ nezahrnoval bengálské restaurace, pákistánské lékaře a indické majitele obchodů. Všichni přispěli k proměně Británie. Když politici hovoří o „našem způsobu života“, hrají do karet těm, kdo by rádi použili tragické londýnské útoky z roku 2005 k prosazování programu, jenž není debatou o hodnotách multikulturalismu, ale ústupem k zastaralé vizi „britskosti“.

Podle průzkumu BBC uskutečněného po bombových útocích ze 7. července 2005 souhlasilo 62 % respondentů s tím, že je Británie díky multikulturalismu lepší místo k životu. Rovněž se zjistilo, že muslimové více než jiné skupiny obyvatel dávali důraz na to, aby se přistěhovalci učili anglicky a jejich loajalita náležela v první řadě Británii.

Nucení imigrantů k určitému způsobu chování k ničemu nevede; napomáhat by se naopak mělo snahám o podporu porozumění mezi kulturami. Z čeho vyvěrají problémy v této oblasti vysvětluje Fatima Hennouch, kulturní zprostředkovatelka v Málaga Acoge, což je asociace, která pomáhá přistěhovalcům v jihošpanělském městě Málaga. „Pokud se ve Španělsku někomu vyhýbáte očima, když s ním mluvíte, znamená to, že lžete. V Africe je to projev respektu.“ Jindy se zase Fatima setkala „s mužem z Pobřeží slonoviny, který pracoval pro místní charitu. Jedna starší Španělka chtěla ocenit jeho obětavou práci a jemně se ho

dotkla. Jemu se to ale nelíbilo – tam, odkud pocházel, se mužů dotýkaly jenom prostitutky.“ Dalším případem byl „pracovitý imigrant, kterému jeho španělský šéf řekl, že pokud je unavený, nemusí druhý den chodit do práce, že se bez něho obejdou. Onen přistěhovalec se urazil, protože si myslel, že mu šéf naznačuje, že jestli zítra nepřijde, nemusí už chodit vůbec. Tady ve Španělsku říkáme věci přímo, v Africe na to jdou trochu víc od lesa.“ Fatima nemá za cíl všechny naučit, aby se chovali stejně. Jen se snaží uvolňovat napětí vzniklé nedorozuměním.

A co společné hodnoty? Na jednu stranu je těžké určit, jaké hodnoty sdílí naše různorodé společnosti – lidé mají odlišné názory skoro na všechno: životní prostředí, potraty, kapitalismus, cokoli vás napadne. Na druhou stranu jsou naše společnosti založené na souboru několika společných principů (např. sekularizace, konstituční demokracie, respektování zákona), které musí všichni přijmout. Zákony tvoří člověk, ne bůh. Lidé, kteří je vymýšlejí, jsou zvoleni a jejich zákonům se všichni musí podříditi. Jejich možnosti v tvoření legislativy jsou ovšem omezené jistými elementárními zásadami, které někteří nazývají „nejzákladnější lidská práva“, jako např. individuální svoboda v rámci zákona, rovnost všech před zákonem a tolerance rozdílů. Tyto zásady jsou často nesprávně označovány jako „západní“ či „univerzální“, přestože jsou ve skutečnosti „liberální“. Čili ani demokraticky zvolená vláda nemůže libovolně pošlapávat lidskou svobodu.

Neznamená to, že každý člen společnosti musí věřit v demokracii, rovnost nebo snášenlivost (fašisté, mužští šovinisté a bigotní lidé v ně nevěří), ale rozhodně musí přijmout zákony, které z nich vyplývají. Stejně tak imigranti, kteří věří, že je náboženský zákon důležitější než civilní, musí při jejich střetu respektovat ten civilní. Tím pádem musí přistěhovalci akceptovat práva homosexuálů a homosexuálové (a všichni ostatní) jim musí přiznat svobodnou možnost uctívat náboženství, které homosexualitu odsuzuje; přistěhovalci musí přijmout rovnost žen a mužů, stejně jako ženy (a všichni ostatní) musí respektovat rovnost příslušníků různých ras, etnik a náboženství; přistěhovalci musí přijmout zásady konstituční demokracie a na oplátku mají jako menšina právo na zákonnou ochranu; přistěhovalci musí tolerovat rozdílné hodnoty a chování, které se jim oškliví, zatímco starousedlíci musí tolerovat kulturní zvyky přistěhovalců, pokud nejsou v rozporu se zákonem. O liberální demokracii se nevyjednává.

Samozřejmě, že ne vždy splňují západní společnosti tyto vznešené ideály – ve většině zemí mají homosexuálové méně práv než heterosexuálové, mnoho zemí praktikuje pozitivní diskriminaci, tolerance má své hranice. Kuřáci (mezi něž nepatřím) jsou nejnovější pronásledovanou menšinou, zatímco právo řidičů aut otravovat vzduch zůstává převážně

netknuté. Přesto tyhle ideály tvoří jakousi rámcovou strukturu, podle níž je společnost uspořádaná, a představují základ našeho klidného soužití. Takže nezávisle na tom, zda cítí imigrant prvořadou loajalitu ke své domovské zemi nebo k bohu, nezávisle na jeho občanském statutu, nezávisle na tom, jestli je v zemi na rok nebo do konce života, musí přijmout tyhle zásady, nebo přinejmenším zákony, které z nich vzešly.

Salman Rushdie jednou napsal:

I společnosti si musí udržet schopnost diskriminovat, zavrhnout stejně jako přijímat, cenit si některých věcí více než jiných a naléhat na všechny svoje členy, aby tyto hodnoty přijali. Otázka dnešní doby zní: jak se komunita rozdělená několika kulturami rozhodne, které hodnoty musí sdílet, aby byla soudržná, a jak lze na těchto hodnotách trvat i v případě, že se střetávají s tradicemi a vírou některých občanů?

Odpovědí budiž, že společenské hodnoty jsou založené na liberální demokracii a odráží se v zákonech, které se dají změnit pouze mírumilovným vyjednáváním a kompromisem.

Jak jsem však již řekl, integrace je dvojsměrný proces. Pokud od přistěhovalců očekáváme, že se budou řídit pravidly společnosti, musíme jim dát najevo, že jsou vítáni. Xenofobní rétorika zaměřená na případné imigranty zcela jistě nevytváří ovzduší domova pro ty stávající – útoky na žadatele o azyl se snadno přesunou do roviny nenávisti vůči etnickým menšinám a argument, že tvrdých imigračních kontrol je třeba pro „dobré vztahy mezi rasami“, je skororasistická kachna. Umožnit rychlé získání občanství těm, kteří se usadí, je důležitý krok, který v nich probudí pocit přináležitosti. Mimoto bez občanství nelze volit, a tím ani ovlivňovat politiku v zemi. Ovšem zákonná práva poskytnutá občanstvím nestačí – francouzské nepokoje ukázaly, že pokud se lidé necítí být součástí společnosti, může se jejich odcizení snadno zvrátit v zuřivost. Jak jsem uvedl v kapitole 11, rovněž musíme předefinovat pojem „národnost“ tak, aby odrážel realitu, spíše než aby se ji snažil popřít; aby oslavoval rozmanitost místo toho, aby někoho vylučoval. Také si musíme stát za svým tvrzením, že přistěhovalci jsou plně rovnocenní členové společnosti, a pustit se do řešení otázek rasismu, chudoby a sociálního vyloučení s obnovenou vervou. Místo uplatňování pozitivní diskriminace, která lidi rozděluje, bychom měli pomáhat chudým lidem ze všech prostředí, přísně dodržovat zákony proti diskriminaci a přeměnit rovnou příležitost pro všechny na skutečnost. Tohle je jak v zájmu přistěhovalců, tak v zájmu širší společnosti. Alternativou je zůstat zabředlí v bažině vzájemné nesnášenlivosti a nepochopení, čehož výsledkem může být nepřátelská a izolovaná „spodní třída“ imigrantů.

Někteří se obávají, že zvlášť ožehavým problémem je, pokud přistěhovalci žijí v oddělených komunitách. To je pravda, jestliže tak činí, protože jinde nejsou vítáni a nemají tedy na výběr. Je však přirozené, že se imigranti zpočátku sdružují hlavně mezi sebou. Přece jen jsou to cizinci v cizí zemi. Kupříkladu většina britských Židů se po svém příchodu před sto lety choulila v chudém východním Londýně. Mluvili cizími jazyky, měli vlastní náboženství a zvyky a často naráželi na nelibost místních, včetně některých bohatších a usazenějších Židů; vláda se také příliš nesnažila z nich udělat Brity. Nicméně dnes jsou s výjimkou chasidských Židů ve společnosti plně integrováni. „Lidé chtějí nejprve žít s těmi, kteří jim jsou podobní,“ podotýká Uzma Shakir, kanadská aktivistka, která se již objevila v kapitole 3, „ale přistěhovalci žijící spolu vzbuzují strach, zatímco bohatí bílí žijící spolu vůbec ne.“ Územní segregace rovněž dává smysl z politického hlediska, protože umožňuje členům menšin zvolit si vlastní místní zastupitele, pokud chtějí. Problém není v tom, že si přistěhovalci vyberou život v ústraní (i když je žádoucí, aby se lidé ve výsledku promíchali), ale v tom, že mohou být chyceni do pasti ghetta a nekomunikovat se zbytkem společnosti prostřednictvím práce. Miriam Mejia, o níž už byla dříve řeč, žije v převážně dominikánské čtvrti, ale je napojená na hlavní proud amerického života přes svoji práci. V tomto případě nejde o selhání multikulturalismu – opravdové jádro problému spočívá v sociálním a ekonomickém vyloučení některých přistěhovalců. Cesta ven vede přes politiku, která podpoří sociální mobilitu všech.

Dánsko má dlouhou a obdivuhodnou historii přijímání politických uprchlíků, ale nedávno přijalo nešikovné a rasistické zákony, které jsou dokonalou ilustrací toho, jak ohledně integrace přistěhovalců nepostupovat. Ve snaze zalíbit se xenofobním Dánům vláda v podstatě znemožnila novým imigrantům legální vstup do země. Ten činí problém dokonce cizím manželům a manželkám Dánů, takže mnoho z těch, kteří pomýšlejí na svatbu a život s cizincem, se stěhuje do Švédska. Tato drakonická opatření ve stávajících přistěhovalcích těžko vzbudí pocit, že jsou vítáni. Nadto ti, kteří se do země přesto dostanou, musí čekat sedm let na povolení k trvalému pobytu a devět let na získání občanství. K tomu je ještě čeká řada testů, včetně zkoušky z jazyka a historie, kterou by podle jedněch dánských novin mělo problém udělat mnoho Dánů samotných. Zvýšená suma, kterou vláda věnuje na pracovní poradenství pro přistěhovalce, si jistě zaslouží pochvalu. Nově příchozí se rovněž povinně zapisují do kurzů jazyka a „občanské výchovy“ a pokud je to nutné, tak je jim přiřazeno zaměstnání. Pomáhat lidem vylepšit jejich jazykové, sociální a pracovní dovednosti je dobré jak pro jednotlivce, tak pro celou společnost. Ovšem nutit přistěhovalce k něčemu, co další obyvatelé dělat nemusí, a dusit je místní kulturou se od nabídky pomocné ruky velmi liší,

zvláště v kontextu rozmáhlejšího omezování imigrace. Model budoucnosti, který funguje, by Evropané měli opsat od Kanad'anů.

Kanadský model

Kanada si zatím s multikulturalismem rozumí nejlépe, ačkoliv se snaží o výběr přistěhovalců, kteří podle ní mají větší šanci se asimilovat – například požaduje, aby byli vzdělaní a mluvili anglicky nebo francouzsky. Její Zákon o multikulturalismu jasně říká, že Kanada přistěhovalce vítá a respektuje jejich odlišnosti, ale rovněž se zavazuje k jejich integraci do kanadské společnosti.

Vezměme si například Toronto, jehož motto je „V rozmanitosti je naše síla“ a které je krajně multikulturní i na kanadské poměry – z dvou a půl milionu jeho obyvatel se polovina narodila mimo Kanadu, ve více než dvou stech různých zemích. Pětina Toront'anů do Kanady přišla v posledních deseti letech. Ve městě žije 8 % kanadské populace, ale 22 % všech imigrantů. Zhruba 43 % obyvatel Toronta patří k etnickým menšinám. V největším kanadském městě denně zazní asi sto různých jazyků a nářečí a schází se tam přes devadesát náboženských skupin. V posledním desetiletí se počet buddhistů, sikhů, hinduistů a muslimů zdvojnásobil. A přistěhovalci stále přicházejí – od roku 2000 se Toronto ujalo více než třetiny nově příchozích do Kanady, což ročně činí okolo 82 000 imigrantů a uprchlíků, z nichž tři čtvrtiny pochází z Asie, Pacifiku, Afriky a Blízkého východu.

Ovšem pokud návštěvníci Toronta předpokládají, že je čeká město zmítané etnickým konfliktem a kulturním úpadkem, budou tvrdě zklamáni. Toronto je spíše klidné než popudlivé, spíše integrované než segregované a spíše mírumilovné a prosperující než chudé a násilnické. Případy zločinů z nenávisti jsou řídké. Zanedbaná etnická ghetta, která jizví americká vnitřní města a pařížská předměstí, zde prakticky neexistují. Nejvíce se pojmu „ghetto“ blíží čtvrť Thorncliffe Park, kde žijí převážně chudí Jihoasiaté, ale na americké nebo britské poměry vypadá pozoruhodně dobře. „Ghetta? To tady podle mě nevedeme,“ říká Jehad Aliweiwi, jenž se narodil v Palestině a dělá ředitele instituce Thorncliffe Neighbourhood Office, která místním obyvatelům poskytuje sociální služby. Povídáme si nad afghánským kebabem v restauraci nedaleko jeho kanceláře. Je zima a vlhko, ale jeho slova mě hřejí u srdce. „V Torontu nejsou žádné čtvrti, které by se podobaly ghettům v Leedsu nebo v Paříži. Dokonce i předměstí obývaná střední třídou jsou etnicky rozmanitá. Kanad'anům rozmanitost nevadí, smířili se s ní. Segregace a zavřené dveře tu nejsou tolerovány.“

V roce 1987 opustil Jehad svůj rodný Hebron na západním břehu Jordánu a šel studovat do Kanady. „Skončil jsem střední školu a na univerzitu jsem neměl kam jít,“ vysvětluje. „Všiml jsem si inzerátu na studium v Kanadě a nakonec jsem po promoci požádal o povolení k pobytu.“ Jehad rozhodně není žádnou vládní loutkou – šest let vedl Kanadsko-arabskou federaci, do které vstoupil na univerzitě během první války v Zálivu, a po 11. září 2001 byl hlavním mluvčím muslimské komunity. „Kanada není pohádková země,“ zdůrazňuje. „Útoky na muslimy se tu vyskytují – po 11. září byl vypálen jeden chrám a na jednu mešitu někdo zaútočil zápalnou bombou. Nedá se to ovšem srovnávat s americkým rasismem vůči černochům.“

Proč se multikulturalismu v Kanadě daří o tolik lépe než jinde? Protože Kanadčané nejen slibují, ale i činí a opravdu v této oblasti chtějí uspět. Torontská radnice např. překládá všechny oficiální dokumenty do asi desítky jazyků. Děti přistěhovalců jsou podporovány v tom, aby se ve škole učily mateřský jazyk svých rodičů. „V širší kanadské společnosti vám to umožňuje být tím, kým jste,“ dodává Jehad. Zákon o multikulturalismu z tohoto přístupu dělá oficiální politiku. Kanadská Charta práv a svobod poskytuje rovným právům oporu v zákoně. Vláda investuje mohutné prostředky do sociálních a kulturních programů, země má Ministerstvo pro kulturní dědictví a multikulturalismus. Podporuje se dialog mezi komunitami. Jehad by si přesto přál, aby Kanada ve svém uznávání nové různorodé reality šla ještě dál. „Kanadské instituce byly vytvořeny pro potřeby určité reality, která byla převážně křesťanská a bílá,“ vysvětluje. „To už není pravda. Ve světle toho, že máme v jedné zemi populaci celého světa, je třeba revidovat kanadské instituce a zakládající principy. Kanada je výstavní experiment, který ukazuje, jak bude svět vypadat za sto let.“ Možná má pravdu. Rozhodně to vypadá, že je Kanada předvojem změn a posouvá hranice toho, co je možné a přijatelné. „Máme odpovědnost jít vpředu,“ zdůrazňuje Jehad. „I když to znamená, že nás čeká hodně tvrdé práce.“

Jehad je zcela oddaný politickému systému založenému na „pluralistické, liberální a sekulární demokracii“, ale stojí si za tím, že konzervativní představa anglo-francouzské, bílé a křesťanské Kanady je neudržitelná. „Jestliže nejsou ochotni přehodnotit svůj přístup, neměli by přijímat další přistěhovalce,“ podotýká Jehad. „Energii, kterou vyvíjejí na aktivní pronásledování imigrantů, by raději měli věnovat na uplatňování politiky, která přistěhovalce začlení do kulturního, hospodářského a politického života v zemi.“

Uzma Shakir souhlasí:

Ano, Kanada je modelem – uznává, že je přistěhovaleckou zemí. Ale všechny svoje problémy si nevyřešila, to ne. Otázkou již není, co může Kanada udělat pro přistěhovalce, ale jak můžeme vybudovat novou zemi. Nová Kanada je pluralistická a setkává se v ní několik jazyků, etnik a náboženství. Je v tom víc než jen rozmanitost, víc než jen odlišnost. Je třeba přetvořit mocenské struktury tak, aby odrážely pluralistickou realitu. Instituce se musí změnit. Mezi vedoucími osobnostmi a ve státní správě potřebujeme lidi různých etnik. Místo toho zde přetrvává mentalita elitářských klubů a stávající establishment se snaží si udržet veškerou moc.

Převážně anglo-francouzské politické špičky ještě možná nejsou svolné k zásadní politické změně, ale mají za cíl z rozmanitosti udělat přínos. Uzma k tomu dodává: „Nikdo nemá jasnou představu o tom, kam tahle země směřuje.“

Jsme experiment, který se stále vyvíjí. Ale všichni jsme investovali do toho, co dnes dělá tuto zemi Kanadou. Nová Kanada může být definovaná tím, kdo jsou její obyvatelé, jakými zákony se řídí, jakými institucemi si vládou a jak uznávají svoji rozmanitost. Nejsme Spojené státy – možná nám chybí jejich dynamičnost, ale nemáme ani jejich agresivitu. V Kanadě můžeme vytvářet nové vztahy, novou realitu, ve které se o našich rozdílech dá mluvit mnohem lépe, v přátelském prostředí. CASSA (Uzmino sdružení, které podporuje torontské přistěhovalce) například v místní komunitě vzbuzuje pocit soudržnosti, který v jižní Asii neexistuje. Jsem z Pákistánu a než jsem sem přijela, nikdy jsem nepotkala žádného Inda. Vidím to nadějně. Myslím si, že Kanada je k tomuhle dobré místo.

Zdá se, že většina Kanadčanů kulturní mozaiku své země oceňuje. Tři ze čtyř Kanadčanů souhlasí s tím, že „pro Kanadu je lepší pestrost praktikovaných náboženství“ a s tím, že „multikulturní tvář Kanady je jedna z nejlepších věcí na této zemi“, zatímco dvě třetiny nesouhlasí s tvrzením, že „je lepší, když téměř každý Kanadčan sdílí ty samé zvyky a tradice“. Ovšem 56 % stále považuje za prvořadé, aby se u menšin podporovala „snaha být jako většina Kanadčanů“, zatímco pouze 44 % by si přálo, aby se „celá kanadská společnost snažila přijmout menšiny a jejich obyčeje a jazyky“. Stručně řečeno, Kanadčané svoji rozmanitost stále více vnímají jako přednost, která jejich „kanadčanství“ spíše osvěžuje, než rozmělnjuje – nicméně rovněž chtějí, aby se výměnou za jejich otevřenost vůči kulturním rozdílům přistěhovalců imigranti v kanadské společnosti asimilovali.

Není to žádná věda. Každá společnost musí všechny svoje síly napnout k tomu, aby se všichni cítili být její součástí a měli příležitost se plně podílet na jejím hospodářském a sociálním životě. Společnosti by však také měly přijmout rozmanitost všech svých členů (nejen těch s cizími kořeny) a zároveň trvat na tom, aby se všichni podřídili základním zásadám, na nichž byly vystavěny. Klíčovými slovy jsou snášenlivost a respektování zákona. Znalost místního jazyka a způsobu, jakým fungují místní instituce, a podpora porozumění mezi kulturami jsou rovněž důležité; snaha na všechny uvalit uniformní kulturu či normy chování už nikoliv.

Přesto je pro Evropu obzvláště těžké integrovat zejména svoji rostoucí muslimskou menšinu. Mnoho lidí se opravdu stále více obává, že se muslimští přistěhovalci nikdy neadaptují. Mají pravdu?

3 Překladatelská analýza

3.1 vnětextové faktory

3.1.1 odesílatel

Odesílatelem a zároveň autorem textu je britský novinář Philippe Legrain. Na svém blogu (www.philippelegrain.com) o sobě udává následující informace: hlavním předmětem jeho profesního zájmu jsou globalizace, migrace a evropské otázky – jako syn Francouze a estonské Američanky má k těmto tématům blízko. Svoji kariéru začal v týdeníku *The Economist*, pro který psal články o ekonomii a obchodu, dnes přispívá do mnoha významných britských periodik. Jeho knižní prvotinou byla publikace nazvaná *Open World: The Truth about Globalisation*. Vystudoval obor politika světové ekonomiky na London School of Economics. Sám sebe označuje jako zastánce individuální svobody a liberála, a to v otázkách sociálních i ekonomických. Z těchto údajů lze vyvodit, že odesílatelem je vysokoškolsky vzdělaný člověk, který již má zkušenosti s vytvářením komunikátů podobného typu, disponuje odbornou znalostí tématu a má k němu i osobní vztah.

V předmluvě své knihy (Legrain 2009: xi-xii) odesílatel uvádí, že jeho motivem bylo napsat inteligentní, nikoliv však suchopárnou nebo akademickou publikaci o imigraci, která by upoutala běžného čtenáře.

3.1.2 funkce textu

Záměrem odesílatele je zasáhnout co největší spektrum čtenářů a přesvědčit je o pozitivních aspektech přistěhovalectví.

Primární funkcí výchozího textu je tedy funkce apelativní. Autor ovšem neatakuje čtenářovy city (např. přehnaným používáním citově zabarveného lexika nebo příznakového slovosledu), ale jeho rozumový úsudek – snaží se na něj apelovat logickou argumentací a dává prostor i odlišným názorům, aby tak vzbudil co největší dojem korektnosti a věrohodnosti. Podle míry vzdělanosti a rozhledu čtenáře má text i funkci informativní.

3.1.3 adresát

Adresátem původního textu je čtenář z anglosaského kulturního prostředí, který se zajímá o problematiku přistěhovalectví a integrace imigrantů. Nicméně je třeba podotknout, že autor se zabývá situací v mnoha přistěhovaleckých zemích Západu (nejen v anglicky mluvících), takže čtenářské spektrum lze rozšířit na všechny obyvatele západních zemí, kteří ovládají angličtinu. Adresát tohoto textu má pravděpodobně ukončené alespoň středoškolské vzdělání a disponuje základním kulturním a politickým přehledem. Nepředpokládá se u něj odborná znalost daného tématu.

3.1.4 médium, místo, čas

Médiem výchozího textu je kniha, příjemce tedy očekává jistou tradiční makrostylistickou i mikrostylistickou výstavbu textu. Jedná se o paperbackové vydání, což signalizuje finanční dostupnost pro běžného čtenáře a implicitně i dostupnost obsahu.

Text byl napsán ve Velké Británii, ale autor za sběrem dat cestoval po celém světě, takže některé jeho části mohly být napsány i jinde. Určit místo komunikace je v tomto případě velmi obtížné – začíná u britského čtenáře, ale jelikož je jazykem textu angličtina a téma je mezinárodní, je nemožné přesně vymezit, kde všude ke komunikaci proběhne.

Jak již bylo zmíněno v úvodu této práce, autor svoji knihu začal psát v roce 2005, záhy po teroristických útocích na londýnské metro a autobusy. Toto časové zařazení jistě alespoň minimálně ovlivnilo obsah textu, ovšem ne natolik, aby text ztratil svoji obecnou platnost.

3.2 vnitrotextové faktory

3.2.1 téma, obsah

Tématem výchozího textu je integrace přistěhovalců do společnosti, což je naznačeno i v názvu kapitoly (*Learning to Live Together*). Jelikož se jedná o popularizačně-naučný text, od adresáta se odborná znalost tématu neočekává (viz oddíl 3.1.3).

Text referuje k reálně existujícím entitám, má faktuální obsah. Ten se skládá zejména z logické argumentace, což značí vysokou míru koheze; k jejímu narušení dochází pouze v přímých řečech. V textu se vyskytují převážně denotativní pojmenování, konotativní význam má většina kulturně specifických pojmenování a odkazů na moderní historii západních zemí, zejména Velké Británie.

3.2.2 výstavba textu

Z makrostrukturního hlediska je výchozí text složen z několika podkapitol. Každá podkapitola je dělená na odstavce, do textu jsou zakomponované citace z jiných publikací, zejména z novinových článků, jejichž funkcí je podpořit autorovu argumentaci. Text má povětšinou lineární tématickou progresi. Začátek textu není ničím specifický, uzavřen je rétorickou otázkou, která podtrhuje jeho celkové argumentativní vyznění.

Z mikrostrukturního hlediska odpovídá formální rozdělení do vět sémantickému rozdělení do informačních jednotek. Text je složen z poměrně komplexních subordinovaných souvětí, často se v něm vyskytují vsuvky (viz oddíl 3.2.5).

Suprasegmentální prvky jsou zastoupeny jednak aktuálním členěním větným, dále pomlčkami, otazníky u rétorických otázek a syntaktickým paralelismem: „We hate France and France hates us“ (str. 260 originálu).

3.2.3 styl

Jedná se o popularizačně-naučný text, který je napsán neutrálním stylem, ať už se jedná o gramatické či lexikální aspekty. Autor je především novinář a oživil text některými žurnalistickými prvky: více či méně originálními metaforami, lehkou ironií nebo užitím neformálního jazyka.

3.2.4 gramatika, syntax

Výrazným aspektem textu je autorova práce s modalitou. Jistotní modalita často vyjadřuje vysoký stupeň přesvědčení: „[...] immigrants **will not** be able to fit in [...]“ (str.

257); „Canada **certainly** feels like it's in the vanguard of change [...]“ (str. 281).

Mnohem důležitější je v textu ovšem dispoziční modalita. Věty, které ji obsahují, působí jako velmi silná prohlášení a vyvolávají téměř agitační dojem: „[...] we **mustn't** make the same mistake [...]“ (str. 269); „[...] government **cannot** arbitrarily trample [...] immigrants **must** accept gay rights [...]“ (str. 275). Kumulace těchto sloves je zvlášť intenzivní na str. 275. K dosažení důraznosti je užito i emfatického *do*: „[...] they **do** have to accept the laws [...]“ (str. 275).

Apelativní funkce textu se projevuje i v zastoupení jednotlivých slovesných způsobů. Nejčastěji používá autor indikativ. Imperativ má v textu fatickou funkci, navazuje kontakt se čtenářem: „[...] **consider** Canada [...]“ (str. 257). Kondicionál („[...] Europeans **would** do better to look to Canada [...]“ – str. 279) a konjunktiv („[...] by requiring that they **be** highly educated [...]“ – str. 279) jsou zastoupeny velmi řídce.

Jelikož se jedná o argumentativní text a je třeba v něm jasně vyznačit logické vztahy mezi jednotlivými argumenty, převládají v něm subordinovaná souvětí. Ta jsou často rozsáhlá a obsahují (někdy poměrně dlouhé) vsuvky. Častým prostředkem kondenzace je v těchto souvětích participium:

In effect, **then**, **although** the Dutch claimed they were being multiculturalist – **tolerating** different cultures within Dutch society – they were actually treating immigrants like the Germans did [...] (str. 267).

Kondenzaci rovněž zajišťují bohaté premodifikace: („[...] a **British-born gay Muslim** doctor [...]“ – str. 258) a předložkové postmodifikace („[...] 1.5 million people **of German descent with only remote historical links to Germany** [...]“ – str. 259).

Co se týče interpunkčních znamének, hojný výskyt dvojteček a středníků odráží argumentativní ráz textu.

3.2.5 lexikum

Již téma textu dává tušit, že v něm bude převažovat abstraktní lexikum nad konkrétním. Vysoká koncentrace abstraktních slov je např. na str. 275:

[...] everyone must abide the laws they enact. But their ability to make laws is constrained by certain fundamental principles, which some call 'core human rights', such as individual freedom within the law, equality of all before the law and tolerance of differences. These principles are often incorrectly described as 'Western' or 'universal' when they are really 'liberal'.

Užití uvozovek naznačuje, že v tomto úryvku je samotná podstata abstraktních termínů dokonce hlavní diskutovanou záležitostí.

Slovesa jsou spíše statická než dynamická. Jedinými místy v textu, kde se nachází o něco vyšší procento dynamických sloves, jsou části, v nichž autor popisuje pohyb nebo kulturní praktiky imigrantů, jako na str. 259:

[...] who **came** to England in the 1960s [...] **spoke** no English, **brought** their feudalism with them – and were expected to **go** back eventually. The town **erupted** into violent white-Asian riots in 2001.

Jak již bylo zmíněno na počátku této analýzy, autor text oživil neformálními prvky. To lze nejlépe vypořádat právě na vysokém množství méně formálních lexikálních jednotek. Jejich prvotní funkcí je přiblížit autora čtenáři a vzbudit v něm dojem, že se autor umí vžít do jeho pocitů: „[...] immigrants and their children are an ungrateful **lot** who have no desire to **fit in** at all [...]” (str. 258). Dále podtrhují autorovu ironii, příklad najdeme na str. 272:

Happy (or not-so-happy) families with **dad** at work, **mum** at home and **kids** who **put up and shut up** were viewed as good [...] eco-warriors and corporate **big-wigs** [...] all of them **rub along** together **pretty well**.

Neformální lexikum se v textu rovněž vyskytuje v přímé řeči: „Here's not home; my **gran's** in Algeria“ (str. 260).

Celkem překvapivý je i stylistický rozptyl použitých spojek. V textu se vyskytují formálnější spojky jako *albeit* a *thus*, ovšem všudypřítomné jsou i spojky *but* a *and* na začátku vět, což indikuje autorovu tendenci k jisté žurnalistické uvolněnosti.

3.2.6 figury a tropy

Autorův žurnalistický styl dává prostor i figurám a tropům. Vůbec nejfrekventovanější figurou je triáda – téměř každý autorův výčet má tři jednotky, příkladem je výčet na str. 261: „Irish-Americans celebrate St Patrick's day; Mexican-Americans have a fiesta on 5 May; Korean-Americans watch Korean-language TV“. Následující figurou je formální opakování, které zdůrazňuje paralelnost jevů: „If immigrants are **willing** to adapt to **local** ways, natives must also be **willing** to treat them like **locals**“ (str. 257). Strukturální opakování je nástrojem gradace: „[...] it creates frustration and resentment, **which** causes a counter-reaction, **which** leads the white Dutch to say [...]“ (str. 268). Gradace autor rovněž dosahuje juxtapozicí: „[...] divorce, single parents, working mums, unmarried couples, independent teenagers: bad“ (str. 272). Poslední významnou figurou je kontrast, jehož výraznou kumulaci nalezneme na str. 272: „[...] include nuns as well as sexually liberated women [...] Marxists and libertarians, eco-warriors and corporate big-wigs [...]“.

Převažujícím tropem je metafora, ovšem v drtivé většině případů se jedná o metaforu otřelou: „[...] city in the throes of ethnic conflict [...]“ (str. 279); „It's a chicken-and-egg scenario“ (str. 268). Nápaditější je např. průběžná „vodní“ metafora v podkapitole Dam break – součástí této metafory je již samotný název podkapitoly, dále jsou to následující věty: „[...] the country has undergone a **sea change** in recent years [...]“ (str. 264); „A **dam had broken** [...] support for multiculturalism had been **swept away**“ (str. 265); „[...] assertions that immigrants must assimilate are **drowning out** more liberal voices. Yet the Dutch are in danger of **throwing the baby out with the bathwater**“ (str. 266).

4 Typologie překladatelských problémů

4.1 úvod

Před detailním rozбором překladatelských problémů je třeba podotknout, že hlavní problémy převodu tohoto textu spočívají v kulturních rozdílech. Jedná se především o naprosto odlišný způsob uvažování o přistěhovalectví, který plyne z rozdílné historické zkušenosti českého a anglosaského čtenáře (zejména Kanadana, Američana a Australana) a kvůli kterému může český čtenář celý tento text vnímat kontroverzněji než čtenář originálu.

4.2 gramatika, syntax

Jedním z problémů překladu z angličtiny do češtiny bývá gramatická neekvivalence v používání slovesných časů. Autorovo užití slovesných časů v tomto textu nepůsobí při překladu závažné problémy, výjimkou je anglické perfektnum, které se do češtiny podle kontextu překládá buď přeteritem nebo přezentem. Příklad je na str. 258 originálu:

[...] thus causing a new cycle of resentment and misunderstanding. That **has often happened** in many European countries that **have struggled** to accept [...] immigrants that they **drafted** in to work in the 1950s and 1960s.

Zde je vhodnější v češtině použít přeteritum: „K tomu často **docházelo** v mnoha evropských zemích, jež **sváděly** boj s integrací [...] imigrantů, které v 50. a 60. letech minulého století **najaly** na práci“ (str. 8 překladu). Rozdílu mezi přeteritem slovesa *draft*, které děj pevně zasazuje do určitého momentu v minulosti, a perfektem sloves *happen* a *struggle*, jež označuje období mezi padesátými léty a dneškem, lze v češtině dosáhnout vidovým rozlišením. Nedokonavost sloves *docházet* a *svádět* vytváří právě dojem trvání během určitého časového úseku, jehož počátek označuje dokonavé sloveso *najmout*. Opačný postup lze aplikovat u následujícího případu na str. 279 originálu („Canada **has gone** furthest in embracing multiculturalism [...]“) a na str. 19 překladu („Kanada **si zatím** s multikulturalismem **rozumí** nejlépe [...]“). Zde byl přezens motivován lexikálním výběrem, který předcházal výběru gramatickému a při kterém bylo upřednostněno sloveso *rozumět* před

slovesem *jít*. Příslovce *zatím* dostatečně ilustruje děj, který začal v minulosti a pokračuje i v přítomnosti.

V textu se na několika místech vyskytuje pasivum, které by v českém překladu neznělo přirozeně. Pokud je v angličtině použito z důvodu tématické stavby věty, je přirozenější ho v češtině nahradit aktivem a požadovaného AČV dosáhnout slovosledem (Dušková 2006: 261): „[...] support for multiculturalism **had been swept away**” (str. 265 překladu); „[...] podporu multikulturalismu **smetla** voda“ (str. 11 překladu). Pokud pasivum vyjadřuje všeobecného lidského konatele, nabízí se ho převést reflexivním pasivem: „[...] and **were expected** to go back eventually“ (str. 259 překladu); „[...] a **čekalo se**, že se nakonec vrátí do své domoviny“ (str. 8 překladu). Jindy je ovšem nutné i v češtině pasivum zachovat, např. když podtrhuje sémantiku daného slovesa: „[...] immigrants [...] **were thrown** into countries [...]“ (str. 258 originálu); „[...] přistěhovalci [...] **byli vrženi** do zemí [...]“ (str. 8 překladu).

Prvním syntaktickým problémem jsou rozsáhlé premodifikace. Příkladem je kompoziční sdruženina ze str. 261 originálu, kterou lze do češtiny přeložit přívlastkem neshodným: „Its **one-size-fits-all** homogenisation [...]“; „[...] homogenizace **typu „jedna velikost pro všechny**“ [...]“ (str. 10 překladu). Převod následující premodifikace si ovšem vyžádal použití dalších dvou vedlejších vět a rozdělení původního souvětí:

In a city like London that treasures its diversity, a **friend of mine** who is a **British-born gay Muslim doctor** has no problem combining going out to gay clubs, praying in his local mosque and working for the National Health Service. (str. 258 originálu)

Své rozmanitosti si cení například Londýn. Jedním z jeho obyvatel je i **můj homosexuální muslimský kamarád, který se v Británii narodil, pracuje tam jako lékař** a bez problémů dělí svůj čas mezi návštěvy gay klubů, modlitby v mešitě a zaměstnání v britském státním zdravotnictví. (str. 7 překladu)

Překlad tohoto souvětí byl navíc ztížen participiem *combining*, které bylo do češtiny přetvořeno na větu vedlejší. Participia obecně představovala nejzávažnější syntaktický problém. Většinu z nich bylo nutno převést větou vedlejší. Participia vyjadřující průvodní okolnost se dala přeložit větou hlavní: „[...] economic crisis caused many migrants to lose their jobs as well as **leading to cuts** in government subsidies“ (str. 264-265 originálu); „[...] přišla krize, s níž mnoho z nich přišlo o práci, a rovněž **se ztenčily** vládní dotace“ (str. 11

překladu). Další možností byl přechodník („[...] specific laws **giving** specific privileges [...]“ – str. 261 originálu; „Zvláštní zákony **dávající** zvláštní privilegia [...]“ – str. 10 překladu), infinitiv („[...] they must ‘assimilate’ to French ways, **jettisoning** their own cultural heritage [...]“ – str. 260 originálu; „[...] musí se „přizpůsobit“ francouzským obyčejům a **hodit** svoje kulturní dědictví přes palubu [...]“ – str. 9 překladu) nebo podstatné jméno („[...] by **striving** to erase cultural differences [...]“ – str. 261 originálu; „Svojí **snahou** vymazat kulturní rozdíly [...]“ – str. 9 překladu).

Další syntaktickou překážkou byly objemné nominální postmodifikace s předložkou *with*, které bylo do češtiny třeba převádět vedlejší větou: „Europe’s experience [...] has often been traumatic because immigrants **with little knowledge of their new homes and no role models to show them how to adapt** were thrown [...]“ (str. 258 originálu); „Evropská zkušenost [...] byla často bolestná, protože přistěhovalci o svých nových domovech **věděli** velmi málo, **neměli** žádné asimilační vzory a byli vrženi [...]“ (str. 8 překladu).

4.3 lexikum, metafora, idiomatika

Prvním lexikálním problémem je časté opakování slov, které je v angličtině přijatelnější než v češtině. To se v tomto textu týká zejména slov popisujících problematiku přistěhovalectví. Ve zdrojovém textu existuje ke slovu *immigrant* synonymum *newcomer*, které je ale autorem používáno mnohem řidčeji. V českém textu je třeba přijatelná textová synonyma (*přistěhovalec*, *imigrant* a *nově příchozí*) střídát přibližně rovnoměrně, ale vždy s ohledem na přesnost vyjádření v daném kontextu. To samé se týká slov *natives* a *locals*, která lze nahradit výrazy *původní obyvatelé*, *místní* a *starousedlíci*, i když poslední jmenovaný výraz už má jisté expresivní zabarvení. Je třeba poznamenat, že v tomto textu je s výše uvedenými slovy volně synonymní rovněž výraz *society*/(*většinová*) *společnost*.

V textu je rovněž velké množství méně formálních výrazů. Jsou jimi i spojky *and* a *but* na začátku vět, které podporují dojem hovorovosti a volného vyprávění. Jejich české ekvivalenty *a* a *ale* by na této pozici v tomto typu textu byly ve vysoké míře nepřijatelné a je třeba místo nich použít stylisticky vyšší výrazy jako *rovněž*, *nicméně*, *avšak*, *přesto* apod. Vyšší koncentrace neformálních výrazů na str. 272 originálu by se ovšem v českém převodu měla projevit. Jsou to např. výrazy *dad*, *mum*, *corporate big-wigs* nebo *rub along* s českými řešeními *táta*, *máma*, *velká zvířata z nadnárodních korporací* a *vegetovat*. Adekvátní míry formálnosti (a v jednom případě i vulgarity) je rovněž nutné dosáhnout při překladu přímých

řečí frustrovaných pařížských teenagerů na str. 260 originálu. Kromě lexika je zde nutné zvolit i odpovídající syntax.

Zajímavým lexikálním problémem jsou kulturně specifická pojmenování z oblasti imigrace. Těmi jsou výrazy *guest-worker* (např. str. 259) a *expat* (str. 267). *Guest-worker* bude do „češtiny“ zřejmě nejlepší přeložit všeobecně rozšířeným německým výrazem *gastarbeiter* s tím, že tento výraz v překladu získá na expresivitě. Komplikovanější je to ale se slovem *expat*, které v češtině nemá ekvivalent, jelikož jde o hovorový výraz a tradice „expatriotismu“ je v porovnání se Spojeným královstvím a zejména s USA v Česku téměř nulová. Opisovat, kdo je *expat*, by v překladu působilo neohrabaně, takže výsledným řešením (ochuzeným o neformálnost původního výrazu) je slovo *expatriot* v uvozovkách. Uvozovky byly zvoleny proto, že se toto slovo v češtině užívá zatím spíše zřídka, i když u čtenáře zajímavějšího se o problematiku migrace je více pravděpodobné, že už se s ním někdy setkal.

Poslední lexikální překážkou jsou metafory a idiomatické výrazy. Originální metafory byly pokud možno ponechány ve své původní podobě: „Most Britain’s Jews [...] **huddled** together in impoverished east London [...]“ (str. 277 originálu); „[...] většina britských Židů **se** [...] **choulila** v chudém východním Londýně“ (str. 18 překladu). Anglické idiomy, které měly shodný český ekvivalent, jím byly nahrazeny: „It’s a formula for disaster“ (str. 261 originálu); „Je to recept na katastrofu“ (str. 10 překladu). Dalším řešením byla substituce: „[...] he acted to stop Fortuyn turning Muslims into society’s ‘**scapegoats**’“ (str. 265 originálu); „[...] chtěl svým jednáním zastavit politikovu snahu udělat z muslimů **obětní beránky** společnosti“ (str. 11 překladu). V určitých případech byla bohužel nevyhnutelná nivelizace: „It takes two to tango“ (str. 257 originálu); „Odpovědnost leží na obou stranách“ (str. 7 překladu).

4.4 stylistická neekvivalence

Jak podotýká Grepl (1995: 726), „U většiny funkčních stylů, které se obracejí k veřejnosti, je třeba zachovávat spisovnost.“ Co se týče publicistického a odborného stylu (pod nějž řadí styl *odborněpopularizační*, v této práci zvaný *popularizačně-naučný*), Grepl uznává, že jejich součástí mohou být i slangové a nespisovné výrazy, nicméně považuje je za periferní (1995: 729). Pro anglický publicistický styl je naopak přirozená vysoká míra neformálnosti a častý výskyt gramatických kolokvialismů, idiomatických výrazů a lexikálních neologismů (Crystal a Davy 1969: 187-188).

Rozdílná přijatelnost lexikální neformálnosti je okomentovaná v podkapitole 4.3, níže uvedené příklady se týkají odlišných konvencí v oblasti kontaktních výrazů a interpunkce.

Zde je třeba zmínit autorovo použití inkluzivního *we* a přímé oslovování čtenáře imperativem, které by v českém psaném projevu působilo příliš agresivně. Příklad oslovování imperativem lze najít na str. 259 originálu: „[...] **imagine** how they must have felt [...]“. České *představte si* by se spíše hodilo do mluveného projevu. V tomto případě ho lze vynechat a nenahrazovat ničím jiným, emotivní složka tohoto vyjádření je dostatečně zastoupená jistotní modalitou: „Jak se asi musely cítit [...]“ (str. 8 překladu). Imperativní oslovení se dá nahradit i vedlejší větou: „Miriam Meija, **remember**, lives [...]“ (originál str. 278); „Miriam Meija, o níž už byla dříve řeč, žije [...]“ (str. 18 překladu). Inkluzivní *we* bylo změněno na 3. osobu jednotného čísla: „[...] Uzma Shakir, the Canadian activist whom **we** met in Chapter 3 [...]“ (str. 277 originálu); „[...] Uzma Shakir, kanadská aktivistka, která se již objevila v kapitole 3 [...]“ (str. 18 překladu).

Další stylistickou záležitostí je interpunkce. Vlivem často velmi komplikovaných souvětí autor hojně užívá středník a dvojtečku. Obě tato znaménka nejsou v češtině tak frekventovaná jako v angličtině, což se promítlo i do překladu. Anglický středník byl na některých místech ponechán (zejména tam, kde spojoval dva paralelně probíhající jevy), na jiných byl nahrazen buď tečkou nebo čárkou, podle toho, kterému znaménku se v tom konkrétním případě více blížil. Dvojtečka v češtině zůstala výlučně ve větách, ve kterých v originále uvozovala výčet. Tam, kde nějakým způsobem podtrhávala následující informaci nebo signalizovala vztah příčiny a následku, byla nahrazena pomlčkou a výjimečně i jinými znaménky. Kromě středníku a dvojtečky autor zhusta používá vsuvky, které odděluje pomlčkami. Ty byly na některých místech nahrazeny závorkami, které jsou v českém textu méně rušivé než v anglickém, nebo čárkami.

4.5 kulturní neekvivalence

4.5.1 reálie

Podle Mony Baker (1992: 254) je třeba dosáhnout rovnováhy mezi naplňováním čtenářových očekávání a udržováním jeho zájmu tím, že mu nabízíme nové nebo alternativní podněty. Baker ovšem rovněž dodává, že čtenáři přeložených textů jsou připraveni v nich nacházet odlišné pohledy na svět, které jsou ochotni přijmout, pokud k tomu mají důvod a

jsou na to připraveni. Překladatel by se tedy měl vyhnout přehnanému vysvětlování a doplňování mezer ve čtenářově mysli by měl částečně nechat na něm. S tím souhlasí i Newmark (1988: 80), který varuje před užíváním všeobecných výrazů za účelem dosažení srozumitelnosti a jednoduchosti a důrazně nabádá překladatele, aby čtenářovi nenadbíhal. Výše uvedené Newmarkovy poznámky se sice vztahují k literárnímu překladu, nicméně dají se z nich vyvodit závěry i pro překlad popularizačně-naučného textu. Když se navíc vezme v potaz, že střet kultur je samotným tématem překládaného textu, lze předpokládat, že ho budou vyhledávat zejména čtenáři kulturně (více méně) osvícení, které větší míra cizokrajných prvků nezaskočí.

Kulturní reálie v textu je možné rozdělit do dvou kategorií. První z nich jsou reálie autorovy rodné země, tedy britské. U těch je mnohdy třeba přistoupit k dovysvětlení, protože původním adresátem textu je Brit (nebo příslušník jiného anglosaského národa), kterému porozumění britským reáliím samozřejmě nečiní žádné potíže. Příkladem může být následující věta ze str. 259 originálu: „[...] many immigrants who came to England in the 1960s to work in the now-closed textile factories in Oldham [...]“ a její převod ze str. 8 překladu: „[...] přišlo mnoho přistěhovalců pracovat do nyní zavřených textilních továren v Oldhamu **na severozápadě** Anglie [...]“. Přidání upřesňující zeměpisné informace může čtenáři pomoci si Oldham zařadit do skupiny severoanglických měst, která byla kdysi centrem průmyslové výroby v zemi.

Druhou kategorií jsou reálie ostatních (většinou evropských) zemí. Zde je patrná snaha samotného autora přiblížit tato specifika svému anglosaskému čtenáři, takže v mnoha případech vůbec není potřeba do českého překladu něco přidávat: „Pim Fortuyn, **the outspoken gay politician** [...]“ (str. 265). V jednom případě došlo při převodu do češtiny dokonce k vynechání nadbytečné informace, a to ze syntaktických důvodů: „[...] who runs the Sydney-based Community Relations Commission for New South Wales **in Australia** [...]“ (str. 261 originálu); „[...] který stojí v čele sydneyjské Komise pro vztahy v komunitách Nového jižního Walesu [...]“ (str. 10 překladu). To, že jde o australskou komisi, je celkem jednoznačně signalizováno slovy *sydneyjská* a *Nový jižní Wales* a přidání výrazu *v Austrálii* by navíc zatížilo beztak silně nominalizovaný konec této věty. U následujícího příkladu bylo nutné vysvětlivku naopak přidat: „Research by the Institut Montaigne showed [...]“ (str. 260 originálu); „Studie Institutu Montaigne, **nezávislého think-tanku**, ukázala [...]“ (str. 9 překladu). Těžko říci, nakolik je Institut Montaigne známý v anglosaském světě, nicméně českému čtenáři je určitě vhodné podat bližší definici. Poslední skupinou reálií z této kategorie jsou výrazy týkající se státní správy. Jedná se např. o sousloví *interior ministry*

police (str. 260 originálu), které ve francouzském kontextu označuje policejní složky, jež se zodpovídají ministerstvu vnitra. Jde tedy o celostátní policii nadřazenou regionálnímu četnictvu, které je vůči přistěhovalcům často shovívavější. Nejvhodnějším ekvivalentem z českého prostředí je *státní policie*.

4.5.2 názvy institucí, vlastní jména, přechylování

Jak podotýká Newmark (1988: 99), názvy ministerstev se většinou překládají doslovně, pokud jsou dostatečně popisné. Toto pravidlo se dá vztáhnout i na názvy dalších institucí a organizací, příkladem je francouzská *High Council for Integration* (str. 260 originálu) / *Vrchní rada pro integraci* (str. 9 překladu). Kalkováním byly přeloženy všechny instituce, které se v textu vyskytují, výjimkou je *Thorncliffe Neighbourhood Office* ze str. 280 originálu, v jejímž názvu se objevují dvě problematická slova *neighbourhood* a *office*. Po zvážení všech možných českých variant je konečným řešením ponechání názvu v originálu s předsazeným vysvětlujícím slovem *instituce* (str. 19 překladu).

V textu se vyskytuje velké množství cizích vlastních jmen, která by si běžně vyžadovala transkripci do češtiny (např. *Jehad Aliweiwi* – str. 280 originálu). Jelikož jsou ale jejich nositelé obyvateli různých západních zemí, vystupují nyní pouze pod transkripcí svého jména do angličtiny (nebo do francouzštiny). Z jejich jmen se tedy stávají západní jména, která se do češtiny „přejímají vždy ve výchozí grafické písemné podobě“ (Kufnerová 1994: 173). Z tohoto důvodu byla všechna jména v textu ponechána v takové podobě, v jaké jsou v originálu.

V souvislosti s výše zmíněným rozhodnutím netranskribovat vlastní jména a s tím, že se jedná o text propagující kulturní porozumění, rovněž není přechýlené žádné ženské příjmení. Příruční mluvnice češtiny se k přechylování cizích ženských příjmení vyjadřuje následovně (1995: 123): „Je výhodné nevyhýbat se přechylování cizích příjmení, protože nepřechýlená cizí ženská příjmení zůstávají v češtině nesklonná [...]“. Z uvedeného citátu je jednak patrné, že se jedná pouze o doporučení, dále se v přeloženém textu nevyskytuje žádné místo, kde by nepřechýlené ženské jméno způsobovalo problém ve srozumitelnosti a u všech jmen je z nejbližšího kontextu okamžitě jasné, že se jedná o ženu. Příkladem může být věta na str. 18 překladu: „[...] podotýká Uzma Shakir, kanadská aktivistka [...]“.

4.5.3 my a oni

Jak upozorňuje Baker (1992: 232), při překládání je třeba si dávat pozor na slovo *my*. Jelikož hlavní funkcí zdrojového textu je funkce apelativní, která by měla být ve stejné míře aplikovaná i na českého čtenáře, je třeba, aby se co nejvíce ztotožnil s původním adresátem textu. To se může zdát nemožné, vzhledem k tomu, že pro původního čtenáře bude Čech nejspíše zařazen do kategorie „oni“ (tedy imigranti). Problém s identifikací na této rovině ale nehrozí, jelikož významnou část textu zabírají pasáže, které se pohybují na obecné rovině (např. str. 256-277 originálu/str. 17 překladu) a ve zbytku žádní čeští imigranti zmiňováni nejsou. Co ovšem představuje větší překážku pro ztotožnění s původním čtenářem jsou jisté společenské zkušenosti západoevropského čtenáře, které český čtenář nesdílí. Jedna se vyskytuje např. na str. 269 originálu: „It isn't like it used to be. There is a nostalgia for the 1950s“; „Už to není takové, jaké to bývalo, máme tu nostalgii po padesátých letech“ (str. 13 překladu). Český čtenář může (třeba z osobních důvodů) na padesátá léta vzpomínat v dobrém, ale na tehdejší společenské uspořádání nostalgicky určitě vzpomínat nebude. Jelikož se v originále jedná o přímou řeč Nizozemce, není možné tuto větu v překladu nějak výrazně upravovat – např. kdyby se *there is* převedlo jako *v Nizozemsku*, narušila by se tím logika celého jeho projevu. Nezbývá než doufat, že čtenář tyto pasáže přijme jako součást koloritu a přesvědčovací funkce textu se tím neoslabí.

5 Typologie posunů

5.1 konkrétní – obecné

Na této linii v překladu nedošlo k mnoha posunům. V textu se vyskytují některé velmi obecné pasáže (např. na str. 257), jejichž platnost musí být aplikovatelná na co největší spektrum případů. Jejich hlavním rysem je obecnost samotná, kterou nelze v překladu narušit. Naopak u specifických příkladů z jednotlivých zemí, které autor uvádí, je nutné zachovat kolorit, protože jejich funkcí je právě být konkrétním příkladem. Ke zobecnění se v překladu přistupovalo pouze v nejnútnejších případech – většinou u kulturně specifických pojmenování, jejichž pochopení čtenářem by se neobešlo bez složitého vysvětlování. Příkladem mohou být *national politicians* ze str. 260 originálu, kteří byli do češtiny převedeni jako *politici na nejvyšší úrovni* (str. 9 překladu).

5.2 expresivní – neutrální

V textu se vyskytuje několik idiomatických výrazů a frází, které v češtině nemají odpovídající ekvivalent, a jejich převedení na neutrální rovině bylo nevyhnutelné. Jedním z nich je i idiom na str. 280 originálu (str. 20 překladu): „Canadians do more than **pay lip-service** to it“; „[...] Kanadčané nejen slibují, ale i činí [...]“. Dalším důvodem pro nivelizaci byl rozdílný standard přijatelné míry neformálnosti: „An even trickier question is [...]“ (str. 273); „Ještě ošemetnější je otázka [...]“ (str. 14). Tyto posuny směrem k neutrálnosti byly ovšem kompenzovány přibližně stejným množstvím přidané expresivity na jiných místech v textu. Kupříkladu na str. 16 překladu došlo ke zvýšení idiomatičnosti oproti originálu: „[...] in Africa they say things in a more roundabout way“ (str. 275 originálu); „[...] v Africe **na to jdou** trochu víc **od lesa** [...]“. Protože se jedná o přímou řeč, zvýšená idiomatičnost zde nijak nenarušuje kompaktnost celého vyjádření. Kompenzací neformálnosti je např. slovo *starousedlík*, které je v českém textu několikrát použito jako textové synonymum ke slovům *místní* a *původní obyvatelé* (viz podkapitola 4.3).

5.3 tématická struktura vět

Vlivem syntaktické rozdílnosti angličtiny a češtiny v překladu na několika místech došlo k posunu v rámci tématické struktury vět. Prvním případem je výměna informací na tématické a rématické pozici, jako např. v této větě: „Over time, each influx of immigrants **changes and enriches American culture**, while they adapt freely to American ways [...]” (str. 261 originálu); „V průběhu času se americká kultura mění a obohacuje **s každým přílivem nových imigrantů**, kteří se volně přizpůsobují americkým obyčejům [...]“ (str. 10 překladu).

Druhým případem je rozdělení vět, které způsobilo převedení původně tématické informace do nově vytvořeného rématu, což na tuto informaci přitahuje oproti původnímu textu nežádoucí pozornost:

Hikmat Mahawat Khan, a Muslim born in the former Dutch colony of Surinam who leads the liberal Islamic organisation Ulamon and the Contact Group Islam, a moderate group that advises the Dutch government, recognises that Muslims need to change, but insists that Dutch society must, too. (str. 267 originálu)

Hikmat Mahawat Khan je muslim narozený v Surinamu, bývalé nizozemské kolonii, a vedoucí liberální islámské organizace Ulamon a umírněné Islámské kontaktní skupiny, jež radí nizozemské vládě. Khan přiznává, že by se muslimové měli změnit, ale trvá na tom, že k tomu samému musí dojít i v nizozemské společnosti. (str. 12 překladu)

Naopak spojení vět (i když méně časté) přesunulo původně rématickou informaci do tématu, čímž došlo k oslabení intenzity vyjádření:

‘They are actively pursuing immigrants. They should be pursuing a policy to integrate them into society’s culture, economy and politics with equal zeal.’ (str. 281 originálu)

„Energii, kterou vyvíjejí na aktivní pronásledování imigrantů, by raději měli věnovat na uplatňování politiky, která přistěhovalce začlení do kulturního, hospodářského a politického života v zemi.“ (str. 20 překladu)

V překladu se vyskytují i místa, na kterých nedošlo k posunu mezi tématem a rématem, ale rématická informace je v originále více zdůrazněná než v překladu. Příkladem je následující věta, ve které je réma předsunuté pomocí vytýkací vazby:

It is easier for immigrants' children to find a place in society that balances their roots, their individualism and their desire to belong when a broad spectrum of acceptable ways of life already exists and is tolerated [...] (str. 258 originálu)

V českém překladu je réma vyznačeno pouze slovosledem:

Nalézt rovnováhu mezi svým původem, svou jedinečností a touhou přináležet **je** pro děti přistěhovalců **snažší** ve společnostech, kde již existuje a je tolerována široká škála přijatelných způsobů života. (str. 7 překladu)

6 Metoda překladu

Překladatelské postupy byly podřízeny následujícím zásadám, jež byly vytvořené na základě překladatelské analýzy a na základě představy o pravděpodobném adresátovi českého textu.

Hlavní funkcí překládaného textu je funkce apelativní, ale vzhledem k odlišnému kulturnímu prostředí adresáta překladu bude mít informativní funkce v přeloženém textu mnohem zásadnější roli než v textu výchozím.

Charakteristika adresáta přeloženého českého textu se shoduje s charakteristikou adresáta zdrojového textu, výjimkou je samozřejmě jejich kulturní prostředí. Český jazyk vymezuje místo komunikace přeloženého textu úžeji než angličtina a převod je tedy možné lépe „ušít na míru“ českému čtenáři. Překlad probíhá v roce 2010, není tedy nutné přistupovat k jazykové aktualizaci.

Překládaný text má stejné téma i obsah. Problémem obsahu je konotativní rovina, která je daná presupozicemi a kulturním prostředím čtenáře, a bude se tedy u příjemce původního a přeloženého textu lišit. U kulturně specifických pojmenování se při překladu přistupuje k zexplicitnění a původní stylistické prostředky jsou uzpůsobovány očekáváním českého čtenáře (viz oddíl 4.5.1 a podkapitola 4.4).

7 Závěr

Cílem této práce bylo věrohodně převést výchozí text do českého jazyka a okomentovat hlavní problémy tohoto převodu. Při překladu byl kladen důraz zejména na převedení funkce původního textu tak, aby byl výsledný efekt u českého čtenáře pokud možno stejný jako efekt jako u čtenáře původního.

Největším úskalím překladu byla jednak komplikovaná syntax, ale především nutnost upravit koloritní prvky tak, aby český čtenář neměl problém s porozuměním a byla zachovaná funkce textu, ale aby zároveň text neztratil svoji specifickou. Výsledkem je několik nevyhnutelných kompromisů, ale domnívám se, že všechny základní požadavky úspěšného převodu byly splněny.

Kromě dalšího zdokonalování se v praktických překladatelských dovednostech mi tato práce umožnila důkladně reflektovat všechny části překladatelského procesu a podívat se na překlad pod mnoha novými zornými úhly.

Seznam použité literatury

Primární prameny:

LEGRAIN, P. *Immigrants: Your Country Needs Them*. Londýn: Abacus, 2009. ISBN 978-0-349-11974-8

Sekundární prameny:

BAKER, M. *In Other Words: A coursebook on translation*. Londýn: Routledge, 1992. ISBN 0-415-03086-2

CRYSTAL, D.; DAVY, D. *Investigating English Style*. Harlow: Longman, 1969. ISBN 0-582-55011-4

KUFNEROVÁ, Z. *Překládání a čeština*. Jinočany: H&H, 1994. ISBN 80-85787-14-8

LEVÝ, J. *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný, 1998. ISBN 80-237-3539-X

NEWMARK, P. *A Textbook of Translation*. Singapur: Prentice Hall, 1988. ISBN 0-13-912593-0

NORD, CH. *Text analysis in translation: theory, methodology and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam: Rodopi, 1991. ISBN 90-5183-311-3

VRBOVÁ, A. *Stylistika pro překladatele*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-585-X

Internetové zdroje:

www.philippelegrain.com - informace dostupné k 18. 3. 2010

Slovníky a příručky:

DUŠKOVÁ, L. et al. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1413-6

GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 1995. ISBN 80-7106-134-4

HLAVSA, Z. et al. *Pravidla českého pravopisu*. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0475-0

SUMMERS, D. et al. *Longman Dictionary of Contemporary English*. Harlow: Pearson

Education Limited, 2008. ISBN 978-1-405-86221-9

SVOZILOVÁ, N. *Jak dnes píšeme / mluvíme a jak hřešíme proti dobré češtině*. Jinočany:

H&H, 2000. ISBN 80-86022-64-1

Příloha – text originálu